

تدوین الگوی راهبردی رصد تحولات فرهنگی با تأکید بر مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ

اسماعیل کاوسی^۱ | حسین مظفر^۲ | عباسعلی قیومی^۳ | حسین فلاح دلاور^۴

۳۱

سال پانزدهم
بهار و تابستان ۱۴۰۴

مقاله پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۰۶/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۱۱/۱۵

صص: ۲۵-۱

شاپا چاپ: ۶۳۲۸-۲۵۳۸
الکترونیکی: ۱۶۵۵-۲۷۱۷

چکیده

هدف از پژوهش تدوین الگوی راهبردی رصد تحولات فرهنگی با تأکید بر مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ با استفاده از نظریه داده بنیاد است. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل خبرگان آگاه از موضوع در زمینه فرهنگ و تحولات فرهنگی بود. به منظور مصاحبه ابتدا از نمونه‌گیری نظری و در ادامه از فن گلوله برفی استفاده شد. در این تحقیق از روش کدگذاری باز تعداد ۳۱۱ کد شناسایی و در مرحله کدگذاری محوری ۶۷ کد در قالب ۵ مقوله (شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌ای، راهبردها، پیامدها) دسته‌بندی شدند و در نهایت منجر به ارائه یک مدل شد. همچنین در ادامه با توجه به نتایج مصاحبه‌ها ۱۵ عامل از عوامل کلیدی تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ (حقوق فرهنگی، عوامل و مؤلفه‌های ساختاری، عوامل مدیریتی، موانع سیاسی سیاست‌گذاری، خط‌مشی‌گذاری فرهنگی، امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی، خلاقیت و تولید فرهنگی، تهاجم فرهنگی، کمیت و کیفیت خدمات فرهنگی، مشارکت فرهنگی، پویایی فرهنگی، شرایط محیط کلان، ضرورت تفکر در مورد آینده، نظارت و ارزیابی، توانمندسازی بخش فرهنگی شناسایی شد که با توجه به نتایج پژوهش حاضر برای دستیابی به این عوامل مهم نگاه به گذشته و نگاه به آینده باید با شیوه‌های بدیع با یکدیگر ترکیب و تلفیق شود. سیاست فرهنگی به معنای سیاست پیوند نسل‌های دیروز، امروز و فرداست و از این‌روست که در سیاست‌گذاری فرهنگی باید به‌طور هم‌زمان شالوده‌ها و چشم‌اندازها را مدنظر داشت.

کلیدواژه‌ها: تحولات فرهنگی، الگوی راهبردی، آینده، فرهنگ

۱. نویسنده مسئول: استاد گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال.

Email: EKAVOUSY@GMAIL.COM

۲. دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال.

۳. دانشیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال.

۴. دانشجوی دکتری مدیریت فرهنگی دانشکده مدیریت، دانشگاه آزاد اسلامی تهران شمال.

مقدمه

فرهنگ^۱ ابزاری است که اعضا برای سازمان‌دهی آنچه در رابطه با محیط تجربه می‌کنند استفاده می‌کنند (کامرون و کوین^۲، ۲۰۰۶؛ لومپکین^۳، ۲۰۱۴؛ دیل و کندی^۴، ۲۰۰۰) انکارناپذیر است که فرهنگ و آموزش می‌توانند بر یکدیگر در شکل‌گیری دیدگاه تأثیر بگذارند. فرهنگ را می‌توان در طول زمان یاد گرفت این مردم هستند که اغلب انتخاب می‌کنند که چگونه این یادگیری را انجام دهند و خود را با فرهنگ تطبیق دهند (دوگوتاس^۵، ۲۰۲۰؛ ماتسوموتو و جوانگ^۶، ۲۰۱۶). امروزه رشد فزاینده ارجاع مسائل معطوف به فرهنگ نشان می‌دهد در جهان‌گرایی قرن جاری کشورهایی پایداری و تأثیرگذاری خود را در صحنه‌های اقتصادی و سیاسی حفظ خواهند کرد که به سیاست‌های فرهنگی با رویکردی جامع توجه نمایند (نقش، ۱۳۹۶). سیاست‌گذاری فرهنگی هدف عام تأثیرگذاری در حوزه فرهنگ و توسعه فرهنگی را دنبال می‌کند. سال‌هاست که سیاست‌گذاران به این امر اذعان دارند که تحولات در شاخص‌های کلان اجتماعی نظیر شاخص‌های جمعیتی، شاخص‌های مشارکت اجتماعی-سیاسی، شاخص‌های رفاه اجتماعی و مقولات دیگری چون آموزش، بهداشت و آسیب‌های اجتماعی همگی از سیاست‌گذاری فرهنگی تأثیر می‌پذیرند (همایون و جعفری هفتخوانی، ۱۳۸۷)؛ چرا که سیاست‌گذاری فرهنگی در واقع تعیین خط‌مشی‌ها و راهبردهای کلان فرهنگی برای رسیدن به اهداف چهارگانه توسعه فرهنگی یعنی همکاری‌های فرهنگی؛ مشارکت فرهنگی؛ میراث فرهنگی و هویت فرهنگی است که یونسکو نخستین بار با ارائه مفهوم توسعه فرهنگی آن را مطرح نمود (حسین لی، ۱۳۸۱). سیاست‌گذاری فرهنگی نوعی توافق رسمی و اتفاق‌نظر مسئولان و متصدیان امور در تشخیص، تعیین و تدوین مهم‌ترین اصول و اولویت‌های لازم و ضروری در فعالیت‌های فرهنگی است و راهنما و دستورالعملی برای مدیران فرهنگی است (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۷۱). مهم‌ترین هدف سیاست‌گذاری فرهنگی دستیابی به توسعه فرهنگی پایدار است (صالحی امیری و کاوسی، ۱۳۸۷)؛ که با استفاده از روش‌ها، فن‌ها و ابزارهایی

^۱- Culture

^۲- Cameron & Quinn

^۳- Lumpkin

^۴- Deal & Kennedy

^۵- Dogutas

^۶- Matsumoto & Juang

چون سیاست‌گذاری فرهنگی، برنامه‌ریزی فرهنگی، آموزش فرهنگی، پژوهش فرهنگی، اطلاع‌رسانی فرهنگی، اقتصاد فرهنگی و حقوق فرهنگی محقق می‌شود. در این میان سیاست‌گذاری فرهنگی، در اولویت نخست و از مهم‌ترین آن‌هاست (اجلایی، ۱۳۷۹).

دولت‌ها از طریق سیاست فرهنگی در تلاش‌اند از این طریق مشروعیت سیاسی خود را استمرار دهند. از سوی دیگر سیاست فرهنگی پیرامون حفاظت و ساخت میراث فرهنگی ملموس و ناملموس است چراکه این مهم علاوه بر حفظ مشروعیت سیاسی می‌توان هویت فرهنگی و هم‌چنین سرمایه اجتماعی را تقویت نماید و از این طریق سدی محکم در برابر تهاجم فرهنگی ایجاد نماید. از اواخر دهه ۸۰ میلادی که دولت‌ها با تکیه بر ادبیات تحلیل‌های بلندمدت کوشیدند تا بهبود ورودی‌ها و ایجاد شبکه‌های گسترده اجتماعی، فرآیندهای تصمیم‌گیری را تقویت کنند. از اوایل دهه ۹۰ میلادی به‌طور گسترده با همکاری نهادهای بین‌المللی جهت توانمندسازی کشورها این روش استفاده شد و امروز به‌عنوان رویکرد غالب برنامه‌ریزی در اکثر کشورهای توسعه‌یافته درآمد (ناظمی و قدیری، ۱۳۸۵).

بنابراین طرح راهبردی دیده‌بانی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، نظام‌نامه‌ای ملی و فرهنگ‌محور است که رصد نظام‌مند و مستمر شرایط و مسائل مربوط به فرهنگ افراد در پهنه جغرافیایی ایران و منطقه چشم‌انداز را بر عهده دارد تا از سیاست، برنامه، تصمیم‌گیری و اجرای «کارآمد و مبتنی بر شواهد» حمایت کند. اولین گام رسیدن به هر عملی دست‌یابی به مفاهیم نهفته در موضوع و تجسم‌بخشی و اهمیت‌نمایی در نزد افراد برای رسیدن به تشکلی منسجم در دایره‌ای وسیع از نهادها و جوامع درگیر با مسئله خواهد بود و این سخن در حوزه فرهنگ نیز صدق می‌کند. (اسلاتر، ۱۳۹۰) بنابراین رصد فرهنگی تعبیه و پیش‌بینی سازوکار و ارکان معین برای مطالعه، بررسی و تحلیل ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای موجود در سطح فرهنگ عمومی و خرده‌فرهنگ‌ها به‌منظور مسئله‌شناسی فرهنگی در سطح توده عام مردم و پایش جریان‌های فرهنگی تولیدشده از سوی نخبگان است (عنبری، ۱۳۸۹). چرخش رو به سوی آینده، آینده‌نگاری ۱ و مسائل معطوف به آن را در ادبیات پژوهشی به‌ویژه پژوهش‌های فرهنگی نیز قابل تأمل کرده است. آینده‌نگاری بیانگر طیف وسیعی از رویکردهایی است که باعث بهبود فرآیند تصمیم‌گیری، تفکر در مورد آینده بلند، تهیه چشم‌انداز و

سیاست‌گذاری، فرآیند تصمیم‌گیری استراتژیک و برآوردهای هوشمندانه می‌شوند. این فرآیند در عین حال به شبکه‌سازی نیز می‌پردازد. آینده‌نگاری، فرآیندی سامانمند، مشارکتی و گردآورنده ادراکات آینده است که چشم‌اندازی میان‌مدت تا بلندمدت را با هدف اتخاذ تصمیم‌های روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد. (توبکه و همکاران، ۱، ۲۰۰۱) این مهم درک کامل‌تری از نیروهای شکل‌دهنده آینده بلندمدت ایجاد می‌کند و از آن نیروهای شکل‌دهنده در تدوین و تنظیم سیاست، برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری استفاده می‌شود (ناظمی و قدیری، ۱۳۸۵). نقش دوراندیشی فراهم کردن راه‌های دیدن آینده با چشمان متفاوت و درک کامل اثرات ممکن مسیرهای فرهنگی متناوب برای متولیان و سیاست‌گذاران حوزه فرهنگ است. (برایسون، ۲، ۲۰۱۸)

در این میان با توجه به مطالب مطرح‌شده عمده‌ترین چالش‌های پیش‌روی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری فرهنگی از جمله وجود مراکز متعدد برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری فرهنگی، عدم تعیین اولویت‌ها و سلسله‌مراتب برنامه‌های فرهنگی، عدم ارتباط برنامه‌ریزی فرهنگی با برنامه‌ریزی‌های سایر حوزه‌های اقتصادی و سیاسی و اجتماعی، عدم یکپارچگی در خصوص رسالت‌ها و دیدمان‌ها و فقدان نظام دقیق ارزیابی عملکرد و تعیین شاخص‌ها و استانداردها در حوزه فرهنگ است (صالحی و همکاران، ۱۳۸۷). تفکر درباره آینده فرهنگ، برای کارها و اقدامات کنونی امری ضروری است. واکنش بدون تفکر به آینده، امکان‌پذیر است، اما کنش امکان‌پذیر نیست؛ چراکه عمل، نیاز به پیش‌بینی دارد. بدین ترتیب، تصویرهای آینده (آرمان‌ها، اهداف، مقاصد، امیدها، نگرانی‌ها و آرزوها) پیشران‌های اقدامات فعلی انسان‌ها هستند؛ بنابراین فرهنگ، امری است که می‌توان تعالی آن را با اقدامات هدفمند خود، طراحی کرده و شکل داد. برای آنکه عاقلانه عمل کنیم، بایستی نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران، آگاهی و شناخت کافی داشته باشیم. (برایسون، ۲۰۱۸) بنابراین انفعالی‌بودن، سطحی‌نگری، عوام‌زدگی، مقطعی‌بودن، گذشته‌نگری، سیاست‌زدگی رویکرد ابزار انگارانه به فرهنگ، برداشت متفاوت برنامه‌ریزان از فرهنگ و برنامه‌ریزی فرهنگی، عدم توجه به خصوصیات فرهنگ، عدم توجه به نیازهای فرهنگی می‌تواند از طریق تدوین یک الگوی سیاست‌گذاری معطوف به آینده تا حد زیادی برطرف گردد. لذا سعی این

۱- Tübke et al.

۲- Bryson

پژوهش برای این است تا با رصد تحولات فرهنگی به ارائه الگو راهبردی با تأکید بر مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ پردازد.

سؤالات تحقیق

سؤال اصلی

چه الگویی را می‌توان متناسب با رصد تحولات فرهنگی ارائه داد؟

سؤالات فرعی

- ۱- شرایط علی رصد تحولات فرهنگی کدام‌اند؟
- ۲- شرایط زمینه‌ای رصد تحولات فرهنگی کدام‌اند؟
- ۳- شرایط مداخله‌ای رصد تحولات فرهنگی کدام‌اند؟
- ۴- راهبردهای رصد تحولات فرهنگی کدام‌اند؟
- ۵- پیامدهای رصد تحولات فرهنگی کدام‌اند؟
- ۶- مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ کدام‌اند؟

مفاهیم و اصطلاحات

آینده‌پژوهی^۱

آینده‌پژوهی معادل لغت «فیوچر استادیز» است. کلمه جمع «فیوچرز» به این دلیل استفاده شده است که با بهره‌گیری از طیف وسیعی از روش‌ها، به گمانه‌زنی‌های سامان‌مند و خردورزانه، در مورد نه‌فقط یک آینده بلکه چندین آینده متصور، مبادرت می‌شود. آینده‌پژوهی مشتمل بر مجموعه تلاش‌هایی است که با استفاده از تجزیه و تحلیل منابع، الگوها و عوامل تغییر و یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد. آینده‌پژوهی منعکس می‌کند که چگونه از دل تغییرات (تغییر نکردن) امروز واقعیت فردا تولد می‌یابد (زارعیان و ستارزاده، ۱۳۹۰).

فرهنگ^۲

فرهنگ یک **مفهوم** گسترده شامل باورها، ارزش‌ها و رفتارها است که مطابق ارزش‌های اجتماعی و هنجارهای موجود در جوامع بشری مطرح شده است. فرهنگ همچنین شامل مجموعه‌ای

^۱- Futures studies

^۲- Culture

از دانش‌ها، باورها، هنرها، قوانین، آداب و رسوم اجتماعی و عادت‌های افراد در یک گروه و یا در یک جامعه می‌شود (تایلور، ۱۸۷۱).

تحولات فرهنگی^۲

تحول فرهنگی همچون توسعه فرهنگی واژه‌ای مرکب است که در آن بار معنایی تحول به فرهنگ منتقل می‌گردد و مراد از آن تحول در حوزه فرهنگ است؛ و منظور از تحول فرهنگی، منطقی کردن نظام باورها و ارتباطات اجتماعی و روش‌های حل مسائل کشور است (رضایی و شاد الویی، ۱۳۹۲).

رصد فرهنگی

رصد فرهنگی عبارت است از تعبیه و پیش‌بینی سازوکار و ارکان معین برای مطالعه، بررسی و تحلیل ارزش‌ها، هنجارها و رفتارهای موجود در سطح فرهنگ عمومی و خرده‌فرهنگ‌ها به‌منظور مسئله‌شناسی فرهنگی در سطح توده عام مردم و پایش جریان‌های فرهنگی تولیدشده از سوی نخبگان (عنبری، ۱۳۸۹). هدف اصلی رصد فرهنگی، آینده‌نگری فرهنگی و شناسایی به‌موقع جریانهای فرهنگی و ارائه راهبردهای مواجهه با آنها است (ابراهیم پور و همکاران، ۱۳۹۳).

سیاست فرهنگی^۳

سیاست فرهنگی مجموعه ارزش‌ها، باورها و راهبردهایی است که کنش‌ها و عملکرد افراد یا گروه‌های اجتماعی را هدایت می‌کند یا بر آنها تأثیر می‌گذارد. این ارزش‌ها و باورها که راهنما، هدایت‌کننده و تأثیرگذار بر عملکرد یک گروه، یک مجموعه و یا یک ملت است به دو بخش تقسیم می‌شود: یک بخش، آنهایی است که توسط دولت بیان و مدون می‌شود و معمولاً به‌صورت قانون اساسی، برنامه‌های توسعه و غیره است. بخش دوم راهبردهایی است که افراد، گروه‌ها و ملت‌ها بدون تدوین یا قانون رسمی کردن آن برای تحقق هدف‌ها و منافع خود به کار می‌گیرند؛ بنابراین دو سیاست فرهنگی داریم: یکی آن که دولت مدون کرده، دوم آنکه به‌صورت اصل مدون دولتی درنیامده، در نتیجه باید گفت به‌صورت کلی یک سیاست فرهنگی است که بخشی از آن آشکار است و بخشی پنهان و بخشی رسمی و بخشی غیررسمی (محسنی، ۱۳۹۶). با توجه به این ابعاد شاید

۱- Tylor

۲- Cultural changes

۳- Cultural Policy

در جمع‌بندی بتوان به این نتیجه رسید که سیاست فرهنگی عبارت است از «همگرا ساختن اقدام‌های جمعی به‌منظور تحقق اهداف معین و برنامه‌ریزی به‌منظور استفاده از منابع» (همایون و جعفری هفتخوانی، ۱۳۸۷).

پیشینه تحقیق

در حوزه تحقیقات داخلی نتایج پژوهش صغری برقرار و همکاران (۱۳۹۷) نشان داد که اولاً حجاب به‌عنوان بارزترین نماد فرهنگی رابطه‌ای تنگاتنگ و دوسویه با فرهنگ دارد. ثانیاً با تحقق انقلاب اسلامی و به‌تبع آن تحولات فرهنگی اساسی در ایران، پوشش و نوع حجاب نیز مشمول تحول اساسی شد به‌گونه‌ای که رعایت حجاب در اماکن عمومی جامعه الزامی گردید. ثالثاً در خصوص دخالت یا عدم دخالت دولت در رعایت حجاب اختلاف نظر وجود دارد. رابعاً برای نظارت بر رعایت حجاب و ترویج پوشش اسلامی، تشکیلات و سازمان‌های اداری متعددی نظیر بخش‌هایی از وظایف نیروی انتظامی، امر به معروف و نهی از منکر، سازمان تبلیغات اسلامی، فرهنگ و ارشاد اسلامی و... راه‌اندازی شد که وظیفه آن‌ها کنترل رعایت حجاب و ترویج آن در جامعه بود. همچنین رضایی و شاد الویی (۱۳۹۲) بیان نمودند در متون مدیریت دولتی تحول با مفاهیم گوناگون مطرح شده است که از بهبود و اصلاح مختصر تا مهندسی مجدد نظام اداری در چارچوب تحقق هدف‌های گوناگون از اثربخش سازی نظام اداری تا ارتقاء کارایی و سرعت عمل در خدمت‌رسانی عمومی تا انقلاب اداری در راستای انقلاب یا تحولات عمده اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و حقوقی را می‌تواند شامل شود. بدون شک توسعه هر کشور ارتباط تنگاتنگ با نظام اداری دارد و نظام اداری توسعه از چالاک‌ی و تحریک خاص باید برخوردار باشد ولی برحسب اینکه برای توسعه از چه مدلی استفاده شود نظام اداری باید از آن مدل تبعیت نماید. دولت‌ها در توسعه نظام مدیریت فرهنگی در کشور نه تنها به‌عنوان کارفرمای بزرگ بلکه در راستای رسالتی که در زمینه توسعه ملی و فرهنگ‌سازی بر عهده دارند، نقش اساسی را ایفا می‌کنند. این مجموعه عوامل می‌تواند شرایط مساعدی را برای رشد و توسعه امور فرهنگی با زیرساخت‌های فرهنگ بومی و ملی کشور با همراهی مدیریت فرهنگی کارآمد در کشور ایجاد کند. امید است، کشور با عنایات پروردگار منان، بتواند گام‌های مؤثری در راستای تحقق اهداف فوق‌الذکر بردارد. مقیسه و همکاران (۱۳۹۲) در دومین کنگره بین‌المللی فرهنگ و اندیشه دینی که در سال (۱۳۹۲) برگزار شد در مقاله‌ای تحت عنوان الگوی تفکر و نگاه

راهبردی برای آینده‌سازی در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) این گونه مطرح می‌کنند که رهبران ملت‌ها باید دارای نگاه و تفکر راهبردی و کلان باشند تا بتوانند جامعه و کشور را به سمت اهداف خود هدایت نمایند. رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی ایران، از جمله رهبرانی است که در جایگاه ولایت فقیه، دارای نگاه و تفکر راهبردی و کلان برای آینده‌سازی و اداره نظام جمهوری اسلامی ایران در محیطی واقعی و پویا می‌باشند. نگاه و تفکر ایشان دارای ماهیتی نزدیک به آنچه در منابع علمی به آن تفکر راهبردی و نگاه کلان می‌نامند است. در اندیشه امام خامنه‌ای برای تحلیل هر حادثه و موضوعی سه عنصر راهبردی و کلان، یعنی انگیزه‌ها و زمینه‌های حادثه، میاندار و صاحب حادثه، معارض و مزاحم حادثه (هزینه‌ها) بایستی مدنظر قرار گیرد و با مؤلفه‌های سه گانه تفکر و نگاه راهبردی، یعنی توجه به آرمان‌ها و اهداف نظام جمهوری اسلامی، شناخت سیاست‌ها و راهبردهای اصلی برای رسیدن به آرمان‌ها و اهداف و ملاحظه و شناخت درست واقعیت‌های شیرین و تلخ موجود، تحلیل شود و برای آن طرح و ایده و راهکار اندیشید.

مافی و دارچینیان (۱۳۹۴) در بررسی که پیرامون احصاء مؤلفه‌های فرهنگی تأثیرگذار بر تعمیق همبستگی اجتماعی خرده‌فرهنگ‌های قومی به این نتیجه رسیدند که با اتکا به داده‌های به‌دست آمده از دیده‌بانی فرهنگی می‌توان با شناخت دقیق‌تر نسبت به محیط به ترسیم و گزینش آینده‌های مرجح و دخالت در سیر روندها و رویدادهای فرهنگی پرداخت و با استفاده از اقدامات کنش‌گرانه و بهره‌برداری از فرصت‌های پیش روی تنوع برخورد به حل دو مشکل بنیانی فعالانه با فرهنگ‌های بیگانه و کسب حداکثر آمادگی ممکن برای مواجهه با مشکلات داخلی در حوزه فرهنگ پرداخت. محمودزاده و محبوب‌فر (۱۳۹۱) در مقاله‌ای تحت عنوان آینده‌پژوهی در جمهوری اسلامی ایران و چالش‌های پیش روی اهداف توسعه افق ۱۴۰۴ بیان نمودند «تفکر درباره آینده، برای کارها و اقدامات کنونی امری ضروری است» واکنش بدون تفکر به آینده، امکان‌پذیر است، اما کنش امکان‌پذیر نیست؛ چراکه عمل، نیاز به پیش‌بینی دارد. بدین ترتیب، تصویرهای آینده (آرمان‌ها، اهداف، مقاصد، امیدها، نگرانی‌ها و آرزوها) پیشران‌های اقدامات فعلی انسان‌ها هستند؛ بنابراین آینده، امری است که می‌توان آن را با اقدامات هدفمند خود، طراحی کرده و شکل داد. برای آنکه عاقلانه عمل کنیم، بایستی نسبت به پیامدهای اقدامات خود و دیگران، آگاهی و شناخت کافی داشته باشیم. همچنین واکنش‌های دیگران و نیروهایی را که خارج از کنترل آن‌ها است، بررسی کنیم. این

پیامدها تنها در آینده، خود را نشان می‌دهد؛ بدین ترتیب، نه تنها می‌کوشیم امور در حال وقوع را بفهمیم، بلکه تلاش می‌کنیم اموری را که شاید اتفاق بیفتد یا بالقوه امکان وقوع دارد و یا تحت شرایط خاصی در آینده اتفاق خواهد افتاد، نیز بشناسیم. با استفاده از این شناخت حدسی، موقعیت کنونی خود را تشخیص داده، کارهایمان را دنبال کرده، از بستر زمان و فضای مادی و اجتماعی می‌گذریم.

کی نژاد (۱۳۸۷) در زمینه رصد فرهنگی این نتایج را بیان نمود که رصد فرهنگی نوعی مسئله‌یابی و مسئله‌سنجی فرهنگی است؛ که باید در سطوح مختلف، به لحاظ مقاطع زمانی گذشته، حال و آینده پی بگیریم. ضرورت دارد که در رصد فرهنگی ما سایر بخش‌ها را هم لحاظ کنیم؛ لذا رصد فقط به بخش فرهنگی محدود نمی‌شود. وقتی رصد فرهنگی را انجام می‌دهیم، در حقیقت رصد سایر بخش‌ها را هم به همراه دارد؛ ما در گام اول، به رصد فرهنگی در جامعه دست می‌زنیم؛ بعد باید با شناخت صحیح درصدد ساخت‌وساز و مهندسی کلان فرهنگی کشور باشیم. همچنین مخبر دزفولی (۱۳۸۵) در زمینه ضرورت رصد فرهنگی می‌گوید فرهنگ به عنوان پایدارترین حوزه اجتماع، شکل و ماهیت حرکت اجتماع را مشخص می‌نماید و رصد عوامل شکل دهنده به فرهنگ، هویت فرد و جامعه به عنوان منشأ رشد و تعالی یا سقوط اجتماع انسانی یکی از گام‌های اساسی در مهندسی فرهنگی جامعه به حساب می‌آید.

روش‌شناسی

باتوجه به اینکه پژوهش حاضر از نوع پژوهش‌های کیفی بوده، از نظریه داده بنیاد با اتکا به رویکرد استراس و کوربین (۱۹۹۰) تحلیلی سامانمند به کشف فرآیندهای نهفته تأکید دارد به عنوان روش مناسب برای مطالعه، استفاده شد. در این تحقیق از مصاحبه عمیق و مصاحبه نیمه ساختاریافته^۱ به عنوان ابزار جمع‌آوری داده‌ها استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها و تبدیل آن‌ها به اطلاعات قابل استفاده در مدل از روشی زمینه‌ای یا مبنایی^۲ مبتنی بر روش کدگذاری داده‌ها از نوع باز، محوری و انتخابی (استراس و کوربین، ۱۳۹۰) بهره گرفته شد. حوزه پژوهش شامل مصاحبه با فعالان، خبرگان و متخصصین حوزه فرهنگ و تحولات فرهنگی بود که به صورت نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند.

^۱- Semi- Structured

^۲- Grounded Theory

در این مطالعه، جمع‌آوری داده‌ها تا مرحله اشباع نظری مقوله‌ها و به بیان واضح‌تر تا جایی که امکان دستیابی به داده‌های جدیدتر فراهم نباشد، ادامه یافت. در مصاحبه‌ها، محقق مقوله‌های اولیه‌ای را از تحولات فرهنگی شناسایی کرد. با شناسایی مضامین و شکل‌گیری مقوله‌های اولیه، ادامه مصاحبه‌ها باهدف توسعه این گروه از مقوله‌ها، در این حوزه پیگیری شد. بنابراین مصاحبه عمیق با ۱۶ نفر از متخصصان که به‌صورت تخصصی و علمی اطلاعات دقیقی از مفاهیم داشتند به مدت ۴۵ دقیقه به‌صورت رودررو انجام شد. مصاحبه‌ها بعد از ۲۰ نمونه به مرحله اشباع رسید، طوری که جواب‌ها به‌صورت تکراری بوده و مطلب جدیدی در مصاحبه‌ها یافت نشد. علاوه بر این از کتاب‌ها و مقالات معتبر جهت جمع‌آوری اطلاعات استفاده شد. مشخصات جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در جدول (۱) آمده است:

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی شرکت‌کنندگان در پژوهش

شرکت‌کننده	جنسیت	سن	وضعیت تاهل	مدرک تحصیلی
۱	زن	۳۵	متاهل	کارشناسی ارشد
۲	زن	۳۲	متاهل	دانشجوی دکتری
۳	مرد	۴۱	متاهل	دکتری
۴	زن	۳۹	متاهل	کارشناسی ارشد
۵	مرد	۴۲	متاهل	دکتری
۶	زن	۳۸	متاهل	دکتری
۷	مرد	۳۶	متاهل	دانشجوی دکتری
۸	زن	۳۳	متاهل	کارشناسی ارشد
۹	مرد	۳۰	متاهل	کارشناسی ارشد
۱۰	مرد	۴۷	متاهل	دکتری
۱۱	زن	۴۵	متاهل	دکتری
۱۲	زن	۳۸	متاهل	دانشجوی دکتری
۱۳	مرد	۳۹	متاهل	دانشجوی دکتری
۱۴	زن	۴۱	متاهل	کارشناسی ارشد
۱۵	مرد	۴۹	متاهل	کارشناسی ارشد

۱۶	زن	۳۵	متاهل	کارشناسی ارشد
۱۷	زن	۳۹	متاهل	دکتری
۱۸	مرد	۴۲	متاهل	کارشناسی ارشد
۱۹	مرد	۳۷	متاهل	کارشناسی ارشد
۲۰	زن	۴۱	متاهل	دکتری

مطابق اطلاعات ذکر شده در جدول، شرکت کنندگان در پژوهش ۱۱ نفر زن و ۹ نفر مرد از میان رده سنی ۳۰ تا ۵۰ سال بودند که ۷ نفر دارای مدرک تحصیلی دکتری ۴ نفر دانشجوی دکتری و ۹ نفر کارشناسی ارشد و همچنین ۲۰ نفر متأهل بودند.

تحلیل کدگذاری نظریه برخاسته از داده‌ها

کدگذاری

رویه‌ای نظام‌مند است که توسط استراس و کوربین (۱۹۹۰) برای کشف مقوله‌ها، مشخصه‌ها و ابعاد داده‌ها توسعه داده شده است. فرایند کدگذاری، پویا و شناور انجام می‌گیرد. در ابتدای کدگذاری، تلاش می‌شود که مقوله‌ها از طریق کدگذاری باز مشخص شود و طی کدگذاری محوری، مقوله‌ها به یکدیگر مرتبط می‌شوند. بعد از این که ارتباط بین مقوله‌ها طی کدگذاری باز و محوری شناسایی شدند، طی کدگذاری انتخابی، مقوله‌ها، مقوله‌های فرعی و ارتباط آن‌ها یکپارچه می‌شود تا مدل نظری توسعه یابد.

کدگذاری باز

در پایان هر مصاحبه، مطالب به دست آمده از مصاحبه روی کاغذ پیاده‌سازی شد. سپس، به سه شیوه به مطالعه متن مصاحبه پرداخته شد: (۱) خواندن تمام مصاحبه. با این کار محقق می‌کوشد تا دیدی کلی نسبت به آنچه در طول مصاحبه گذشته، دست یابد و ایرادات پیاده‌سازی مصاحبه را رفع می‌نماید. (۲) مطالعه جملات و پاراگراف‌های مصاحبه. با این کار محقق ایده‌ها و نکات کلیدی نهفته در جملات و پاراگراف‌ها را استخراج و با دید کلی به دست آمده از مطالعه متن مصاحبه مقایسه می‌کند. سپس با تعدیل و اصلاح این نکات، عناوینی را برای آن‌ها در نظر می‌گیرد. (۳) مطالعه کلمه به کلمه متن مصاحبه. در جریان کدگذاری از دو فن عمده مقایسه کردن و پرسیدن استفاده شد و در آن پرسش‌های مقایسه‌ای سؤال شد. در این مرحله مفاهیم دارای ارزش علمی از متن گفته‌های

افراد بیرون کشیده شده و برای هر کدام از آن‌ها یک نام اختصاص داده شده است. پس از شناسایی مفاهیم اولیه، کدگذاری باز انجام شد. در این پژوهش، مفاهیم دسته‌بندی شدند و به هر تعداد مفهوم با مضامین مشابه یک کد باز اختصاص داده شد. در نهایت تعداد ۶۷ کد باز از میان ۳۱۱ مفهوم شناسایی شد.

کدگذاری محوری

در این مرحله ۶۷ کد باز در قالب ۵ مقوله به شرح زیر دسته‌بندی شدند:

- ۱- شرایط علی
- ۲- شرایط زمینه‌ای
- ۳- شرایط مداخله‌ای
- ۴- راهبردها
- ۵- پیامدها

یافته‌ها

تشریح «مقولات» به دست آمده

- ۱- شرایط علی

جدول ۲. مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط علی

مقوله کلی	مقوله فرعی	مفهوم
شرایط علی	حقوق فرهنگی	آزادی فرهنگی
		دسترسی به فرهنگ
		تساوی حقوق
		حق انتخاب هویت
	عوامل و مؤلفه‌های ساختاری	زیرساخت‌های فرهنگی
		نیروهای انسانی متخصص

نتایج روش گراندد تئوری در جدول (۲) نشان داد مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط علی در زمینه تحولات فرهنگی شامل دو مقوله فرعی حقوق فرهنگی و عوامل و مؤلفه‌های

ساختاری است. مقوله فرعی حقوق فرهنگی شامل ۴ مفهوم (آزادی فرهنگی، دسترسی به فرهنگ، تساوی حقوق، حق انتخاب هویت) و عوامل و مؤلفه‌های ساختاری شامل ۲ مفهوم (زیرساخت‌های فرهنگی، نیروهای انسانی متخصص) است.

۲. شرایط زمینه‌ای

جدول ۳. مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط زمینه‌ای

مقوله کلی	مقوله فرعی	مفهوم
شرایط زمینه‌ای	عوامل مدیریتی	برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی
		عوامل اثرگذار بر مدیریت بهینه
	موانع سیاسی سیاست‌گذاری	عدم اجماع و انسجام سیاسی
		هویت سیاسی
		ضعف عملکرد سیاسی
	خط‌مشی‌گذاری فرهنگی	نظام معیوب شناسی مسئله
		عدم تدوین دقیق علمی خط‌مشی
		تقابل میان نظام خط‌مشی‌گذاری و نظام اجرا
		ایجاد سبک جدیدی از مدیریت در اجرای خط‌مشی‌ها
		عدم امکان ارزیابی دقیق خط‌مشی‌ها

نتایج روش گراندد تئوری در جدول (۳) نشان داد مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط زمینه‌ای شامل عوامل مدیریتی، موانع سیاسی سیاست‌گذاری، خط‌مشی‌گذاری فرهنگی است. مقوله فرعی عوامل مدیریتی شامل ۲ مفهوم (برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی، عوامل اثرگذار بر مدیریت بهینه) مقوله فرعی موانع سیاسی سیاست‌گذاری شامل ۳ مفهوم (عدم اجماع و انسجام سیاسی، هویت سیاسی و ضعف عملکرد سیاسی) مقوله فرعی خط‌مشی‌گذاری فرهنگی شامل ۵ مفهوم (نظام معیوب شناسی مسئله، عدم تدوین دقیق علمی خط‌مشی، تقابل میان نظام خط‌مشی‌گذاری و نظام اجرا، ایجاد سبک جدیدی از مدیریت در اجرای خط‌مشی‌ها و عدم امکان ارزیابی دقیق خط‌مشی‌ها) است.

۳. شرایط مداخله‌گر

جدول ۴. مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط مداخله‌گر

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله کلی
امکانات تفریحی	امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی	شرایط مداخله‌گر
آموزش نیروی انسانی		
ارتباطات		
میراث فرهنگی		
کتاب	خلاقیت و تولید فرهنگی	
ترجمه		
روزنامه و نشریات		
کالاهای فرهنگی		

نتایج روش گراند تئوری در جدول (۴) نشان داد مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با شرایط مداخله‌گر ۲ مقوله فرعی امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی، خلاقیت و تولید فرهنگی است. مقوله فرعی امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی شامل ۴ مفهوم (امکانات تفریحی، آموزش نیروی انسانی، ارتباطات و میراث فرهنگی) مقوله فرعی خلاقیت و تولید فرهنگی شامل ۴ مفهوم (کتاب، ترجمه، روزنامه و نشریات و کالاهای فرهنگی) است.

۴. راهبردها

جدول ۵. مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با راهبردها و اقدامات

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله کلی
نظارت مستمر و کنترل سازمان‌های فرهنگی	توسعه سیستم ارزشیابی	راهبردها و اقدامات
سنجش اثربخشی عملکرد بخش فرهنگی		
حمایت‌های مالی دولت	حمایت‌های مالی	
آسیب‌شناسی و بررسی شرایط موجود فرهنگی	توسعه بخش فرهنگی	
ایجاد واحد تحقیق و توسعه	توسعه ساختاری	
تأمین نیروی انسانی متخصص		

	تأمین نیازهای فرهنگی	بر آوردن نیازهای فرهنگی
	بهبود کیفیت محصولات فرهنگی	بهبود کیفیت محصولات فرهنگی
	برنامه ریزی	شناخت وضعیت موجود
		تبیین چشم انداز
		تعیین اهداف متناسب با ارزش ها
		تعیین برنامه های متناسب با اهداف
		ارزیابی برنامه ها

نتایج روش گراند تئوری در جدول (۵) نشان داد مفاهیم و مقوله های شناسایی شده مرتبط با راهبردها شامل ۷ مقوله فرعی توسعه سیستم ارزشیابی، حمایت های مالی، توسعه بخش فرهنگی، توسعه ساختاری، تأمین نیازهای فرهنگی، بهبود کیفیت محصولات فرهنگی و برنامه ریزی است. مقوله فرعی توسعه سیستم ارزشیابی شامل ۲ مفهوم (نظارت مستمر و کنترل سازمان های فرهنگی، سنجش اثربخشی عملکرد بخش فرهنگی) مقوله فرعی حمایت های مالی شامل ۱ مفهوم (حمایت های مالی دولت) مقوله فرعی توسعه بخش فرهنگی شامل ۱ مفهوم (آسیب شناسی و بررسی شرایط موجود فرهنگی) مقوله فرعی توسعه ساختاری شامل ۲ مفهوم (ایجاد واحد تحقیق و توسعه، تأمین نیروی انسانی متخصص) مقوله فرعی تأمین نیازهای فرهنگی شامل ۱ مفهوم (بر آوردن نیازهای فرهنگی) مقوله فرعی بهبود کیفیت محصولات فرهنگی شامل ۱ مفهوم (کیفیت محصولات فرهنگی) و مقوله فرعی برنامه ریزی شامل ۵ مفهوم (شناخت وضعیت موجود، تبیین چشم انداز، تعیین اهداف متناسب با ارزش ها، تعیین برنامه های متناسب با اهداف، ارزیابی برنامه ها) است.

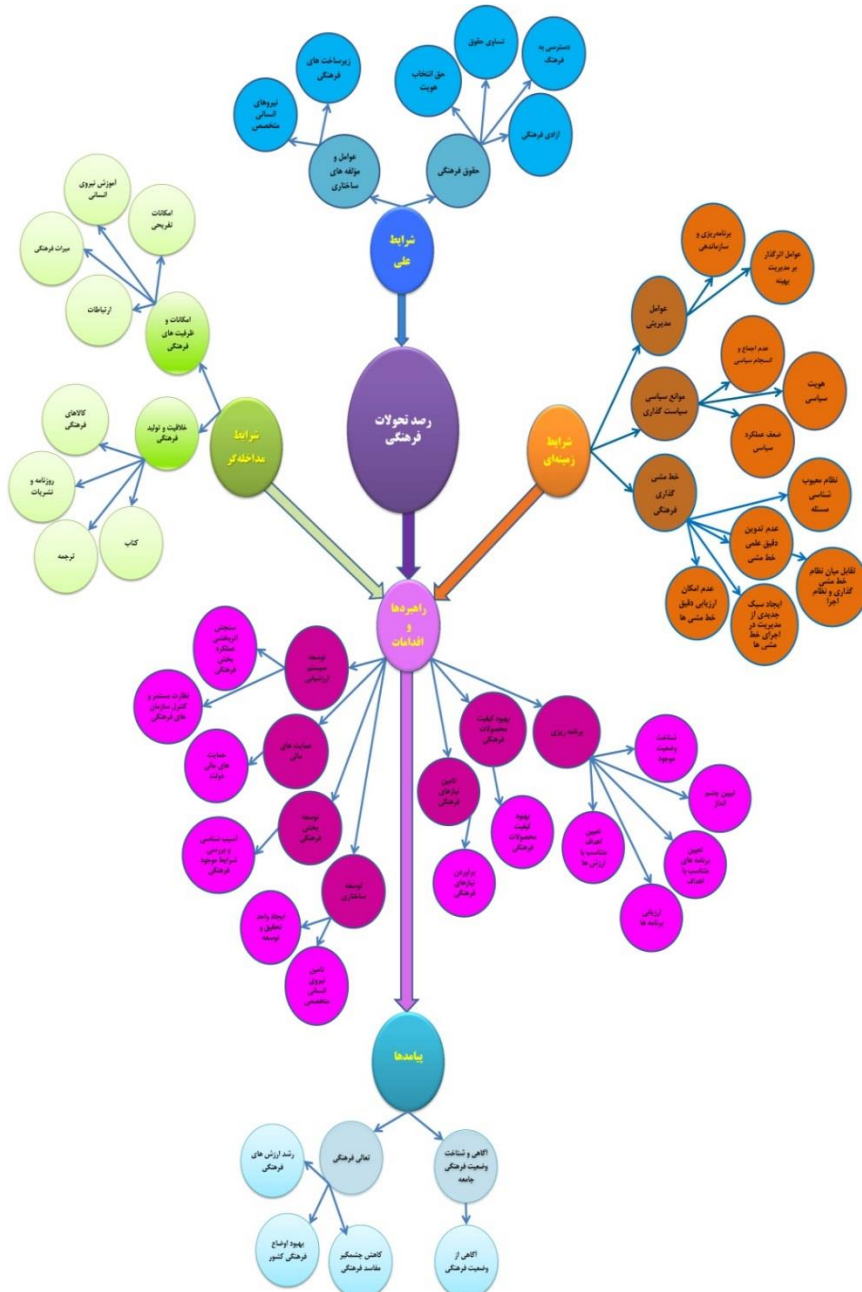
۵. پیامدها

جدول ۶. مفاهیم و مقوله های شناسایی شده مرتبط با پیامدها

مفهوم	مقوله فرعی	مقوله کلی
رشد ارزش های فرهنگی	تعالی فرهنگی	پیامدها
بهبود اوضاع فرهنگی کشور		
کاهش چشمگیر مفاسد فرهنگی		

آگاهی از وضعیت فرهنگی	آگاهی و شناخت وضعیت فرهنگی جامعه
-----------------------	----------------------------------

نتایج روش گراندد تئوری در جدول (۶) نشان داد مفاهیم و مقوله‌های شناسایی شده مرتبط با پیامدها شامل ۲ مقوله فرعی تعالی فرهنگی، آگاهی و شناخت وضعیت فرهنگی جامعه است. مقوله فرعی تعالی فرهنگی شامل ۳ مفهوم (رشد ارزش‌های فرهنگی، بهبود اوضاع فرهنگی کشور، کاهش چشمگیر مفاسد فرهنگی) و مقوله فرعی آگاهی و شناخت وضعیت فرهنگی جامعه شامل ۱ مفهوم (آگاهی از وضعیت فرهنگی) است.

شکل ۱. طرح شماتیک رصد تحولات فرهنگی

نتایج به‌دست‌آمده از جدول ۶ باتوجه‌به بیشترین فراوانی از کدهای استخراج‌شده مراحل قبل به دست آمد این نتایج نشان داد ۱۵ عامل (حقوق فرهنگی، عوامل و مؤلفه‌های ساختاری، عوامل مدیریتی، موانع سیاسی سیاست‌گذاری، خط‌مشی‌گذاری فرهنگی، امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی، خلاقیت و تولید فرهنگی، تهاجم فرهنگی، کمیت و کیفیت خدمات فرهنگی، مشارکت فرهنگی، پویایی فرهنگی، شرایط محیط کلان، ضرورت تفکر در مورد آینده، نظارت و ارزیابی، توانمندسازی بخش فرهنگی) از مهم‌ترین عوامل کلیدی تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ است.

جدول ۷. مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در آینده حوزه فرهنگ

ردیف	عامل
۱	حقوق فرهنگی
۲	عوامل و مؤلفه‌های ساختاری
۳	عوامل مدیریتی
۴	موانع سیاسی سیاست‌گذاری
۵	خط‌مشی‌گذاری فرهنگی
۶	امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی
۷	خلاقیت و تولید فرهنگی
۸	تهاجم فرهنگی
۹	کمیت و کیفیت خدمات فرهنگی
۱۰	مشارکت فرهنگی
۱۱	پویایی فرهنگی
۱۲	شرایط محیط کلان
۱۳	ضرورت تفکر در مورد آینده
۱۴	نظارت و ارزیابی
۱۵	توانمندسازی بخش فرهنگی

شکل ۲. مهم ترین عوامل تأثیرگذار در آینده حوزه فرهنگ

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج شرایط علی در زمینه رصد تحولات فرهنگی شامل حقوق فرهنگی دارای ۴ مفهوم (آزادی فرهنگی، دسترسی به فرهنگ، تساوی حقوق، حق انتخاب هویت)، عوامل و مؤلفه‌های ساختاری شامل ۲ مفهوم (زیرساخت‌های فرهنگی، نیروهای انسانی متخصص) است. نتایج شرایط زمینه‌ای رصد تحولات فرهنگی شامل عوامل مدیریتی دارای ۲ مفهوم (برنامه‌ریزی و سازمان‌دهی، عوامل اثرگذار بر مدیریت بهینه)، موانع سیاسی سیاست‌گذاری شامل ۳ مفهوم (عدم اجماع و انسجام سیاسی، هویت سیاسی و ضعف عملکرد سیاسی) خط‌مشی‌گذاری فرهنگی شامل ۵ مفهوم (نظام معیوب شناسی مسئله، عدم تدوین دقیق علمی خط‌مشی، تقابل میان نظام خط‌مشی‌گذاری و نظام اجرا، ایجاد سبک جدیدی از مدیریت در اجرای خط‌مشی‌ها و عدم امکان ارزیابی دقیق خط‌مشی‌ها) است. نتایج شرایط مداخله‌ای رصد تحولات فرهنگی شامل امکانات و ظرفیت‌های فرهنگی دارای ۳ مفهوم (امکانات تفریحی، آموزش نیروی انسانی، ارتباطات و میراث فرهنگی)، خلاقیت و تولید فرهنگی شامل ۴ مفهوم (کتاب، ترجمه، روزنامه و نشریات و کالاهای فرهنگی) است. نتایج راهبردهای رصد تحولات فرهنگی شامل توسعه سیستم ارزشیابی دارای ۲ مفهوم (نظارت مستمر و کنترل سازمان‌های فرهنگی، سنجش اثربخشی عملکرد بخش فرهنگی) حمایت‌های مالی شامل ۱ مفهوم (حمایت‌های مالی دولت) توسعه بخش فرهنگی شامل ۱ مفهوم (آسیب‌شناسی و بررسی شرایط موجود فرهنگی) توسعه ساختاری شامل ۲ مفهوم (ایجاد واحد تحقیق و توسعه، تأمین نیروی انسانی متخصص) تأمین نیازهای فرهنگی شامل ۱ مفهوم (برآورد نیازهای فرهنگی) بهبود کیفیت محصولات فرهنگی شامل ۱ مفهوم (کیفیت محصولات فرهنگی) برنامه‌ریزی شامل ۵ مفهوم (شناخت وضعیت موجود، تبیین چشم‌انداز، تعیین اهداف متناسب با ارزش‌ها، تعیین برنامه‌های متناسب با اهداف، ارزیابی برنامه‌ها) است. نتایج پیامدهای رصد تحولات فرهنگی شامل تعالی فرهنگی دارای ۳ مفهوم (رشد ارزش‌های فرهنگی، بهبود اوضاع فرهنگی کشور، کاهش چشمگیر مفاسد فرهنگی) و آگاهی و شناخت وضعیت فرهنگی جامعه شامل ۱ مفهوم (آگاهی از وضعیت فرهنگی) است. نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر در برخی از مفاهیم با پژوهش‌های رضایی و شاد الوبی (۱۳۹۲)، در زمینه رشد و توسعه امور فرهنگی با زیرساخت‌های فرهنگ بومی و ملی کشور با همراهی مدیریت فرهنگی کارآمد در کشور و مخبر دزفولی (۱۳۸۵) در زمینه هویت فرد

و جامعه به عنوان منشأ رشد و تعالی یا سقوط اجتماع انسانی یکی از گام‌های اساسی در مهندسی فرهنگی جامعه همخوان است؛ بنابراین با توجه به نتایج شکی نیست که اساسی‌ترین هدف انقلاب اسلامی، توسعه فرهنگ است. تبلور این هدف از میان مجموعه شعارها و آرمان‌های انقلاب اسلامی و قوانین کلان فرهنگی کشور به طور مشهود، نمایان است. با این وجود برای توسعه فرهنگ، نیاز به مجموعه اقداماتی است، که در ابعاد خرد و کلان، سطوح مختلفی از رده‌های فعالیتی و مأموریتی را در برگیرد و از میان توده‌های مردم آغاز و تا حلقه‌های مدیریتی و مشارکتی دولتمردان ادامه یابد.

با توجه به نتایج به دست آمده از تحلیل مصاحبه‌ها اولین گام برای مهندسی فرهنگی رصد فرهنگی است؛ بنابراین در رصد فرهنگی باید مسائل فرهنگی در زمان‌های گذشته، آینده و حال بررسی شود و این گذشته پژوهی و حال پژوهی برای ترسیم وضعیت آینده ضروری است. هر برنامه‌ای متکی بر شناخت وضع موجود و امکان تغییر آن است. این شناخت به معنای در دست داشتن نقشه نسبتاً تفصیلی و جامع از فرهنگ است. در چنین نقشه‌ای باید وضعیت هر متغیر فرهنگی تعیین شده و عوامل مؤثر بر آن و میزان اثر عوامل مختلف شناسایی شوند. در این راستا مطالب مطرح شده با پژوهش‌های صغری برقرار و خوش فر (۱۳۹۷)، مافی و دارچینیان (۱۳۹۴) و کی نژاد (۱۳۸۷)، مقیسه و همکاران (۱۳۹۲) همخوان است. پیش‌بینی نگاه به آینده‌ی کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت با شیوه‌هایی علمی است که می‌تواند برحسب زمینه‌های مختلف جست‌وجو یا پرسش‌های مطرح در باره‌ی آینده متفاوت باشد. پیش‌بینی، می‌تواند یک آینده یا چندین آینده محتمل را در نظر بگیرد. با این نگاه به سیاست‌گذاری فرهنگی و رابط آن با برنامه‌ریزی است که می‌توان به اتکای منابع و میراث فرهنگی گذشته، از آینده سخن گفت و برای ساختن آن امید داشت زیرا سیاست‌گذاری فرهنگ نه فقط سیاست‌گذاری برای امروز، بلکه سیاست‌گذاری برای پیوند میراث فرهنگی با فرهنگ فرداست.

با توجه به نتایج پژوهش حاضر به پیشنهاد می‌شود به منظور رصد تحولات فرهنگی عوامل تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ از الگوی به دست آمده که از مهم‌ترین عوامل کلیدی تأثیرگذار بر آینده حوزه فرهنگ است در بحث فرهنگ توسط متخصصین بهره گرفته شود.

با توجه به نتایج به دست آمده به پژوهشگران پیشنهاد می‌شود: یک یا چند نمونه از سیاست‌های کلی مربوط به حوزه فرهنگ را انتخاب و با انجام یک مطالعه موردی، سرنوشت آن سیاست را در سطوح مختلف خط‌مشی‌گذاری و فرآیند آن مطالعه و بررسی شود.

فهرست منابع

- ابراهیم پور، داود؛ نجف زاده، اسماعیل؛ ماندگار، علی (۱۳۹۳). رصد جریان‌های تأثیرگذار فرهنگی اجتماعی حاکم بر استان آذربایجان غربی - با استفاده از روش کیو، محل انتشار: دومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی.
- اسلاتر، ریچارد (۱۳۹۰)، نواندیشی برای هزاره نوین مفاهیم، روش‌ها و ایده‌های آینده‌پژوهی، تدوین توسط حمید رهنما و محمدحسین شمسایی، با ترجمه عقیل ملکی فر، سید احمد ابراهیمی و وحید وحیدی مطلق، تهران، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- استراس، آنسیم؛ کوربین، جولیت (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌مبنایی رویه‌ها و شیوه‌ها. ترجمه: بیوک محمدی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
- اجلالی، پرویز (۱۳۷۹). سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی فرهنگی در ایران، تهران، نشر آن.
- حسین لی، رسول (۱۳۸۱). اصول و مبانی سیاست فرهنگی در جمهوری اسلامی ایران، تهران، نشر آن.
- رضایی، علی اکبر؛ شادالویی، نوریه (۱۳۹۲). بررسی تحول فرهنگی در سازمان‌ها و نهادهای فرهنگی کشور، نشریه: مدیریت فرهنگی، دوره ۷، شماره ۲۱، صفحات ۱-۲۳.
- زارعیان، آرمین؛ ستارزاده، مریم (۱۳۹۰). رهیافتی در باب چگونگی و ماهیت آینده‌پژوهی، مجله دانشکده پرستاری ارتش، دوره ۱۱، شماره ۱.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۷۱)، اصول سیاست فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، تهران، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- صالحی امیری، سید رضا؛ کاوسی، عباس (۱۳۸۷). مقدمه‌ای بر مراحل اجرایی برنامه‌ریزی جامع فرهنگی، جلد پژوهشنامه ۲۸، تهران، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
- صغری برقرار، فاطمه؛ خوش فر، غلامرضا (۱۳۹۷). انقلاب اسلامی ایران و تحولات فرهنگی، همایش: بازخوانی آثار علمی و فرهنگی انقلاب اسلامی ایران، دوره ۱، صفحه ۴۱۲۹-۴۱۰۹.
- عنبری، موسی (۱۳۸۹). تطور مفهومی رصد فرهنگی، تهران، راه دان.

کی نژاد، محمدعلی (۱۳۸۷)، رصد فرهنگی مقدمه مهندس فرهنگی است، تهران، سایت راسخون.

مافی، مریم؛ دارچینیان، حمیدرضا (۱۳۹۴). بررسی و احصاء مؤلفه‌های فرهنگی تأثیرگذار بر تعمیق همبستگی اجتماعی خرده‌فرهنگ‌های قومی قزوین با (رویکرد دیده‌بانی فرهنگی)، کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و علوم انسانی، ترکیه - استانبول، شرکت مدیران ایده پردازان پایتخت ایلیا.

محسنی، منوچهر (۱۳۹۶). بررسی در جامعه‌شناسی فرهنگی ایران، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

محمودزاده، امیر؛ محبوب فر، محمدرضا (۱۳۹۱). آینده‌پژوهی در جمهوری اسلامی ایران و چالش‌های پیش روی اهداف توسعه افق ۱۴۰۴، اولین همایش ملی آینده‌پژوهی، تهران، شرکت یادگار درخشان آریا.

مخبر دزفولی، محمدرضا (۱۳۸۵). ضرورت رصد فرهنگی، مهندسی فرهنگی، شماره ۳. مقیسه، رضا؛ مؤمنی زاهد، مهرداد؛ مقرونی، محمد؛ یوسفی، صادق (۱۳۹۲)، الگوی تفکر و نگاه راهبردی برای آینده‌سازی در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، دومین همایش ملی آینده‌پژوهی، تهران، شرکت یادگار درخشان آریا.

ناظمی اشنی، امیر؛ قدیری، روح اله (۱۳۸۵). آینده‌نگاری از مفهوم تا اجرا، تهران، انتشارات مرکز صنایع نوین.

نقش، امیررضا (۱۳۹۶)، طراحی الگوی ارزیابی و انتخاب روش‌های آینده‌نگاری در چرخه سیاست‌گذاری فرهنگی، طرح پژوهشی، تهران، دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.

همایون، محمدهادی؛ وزین پور نادر (۱۳۸۷). درآمدی بر مفهوم و روش سیاست‌گذاری فرهنگی درس‌هایی برای سیاست‌گذاران، اندیشه مدیریت ۲، شماره ۲.

Bryson, John M. (2018). Strategic planning for public and nonprofit organizations: A guide to strengthening and sustaining organizational achievement. Vol. 5. New Jersey: John Wiley & Sons.

Cameron, K. S. , & Quinn, E. R. (2006). Diagnosing and changing organizational culture. Revised Edition, San Fransisco: Jossey-Bass, 16.

Deal, T. , & Kennedy, A. (2000). Corporate Cultures. Perseus Publishing. https://changingminds.org/explanations/culture/deal_kennedy_culture.htm

Dogutas, A. (2020). Effectiveness of School and Family on Enculturation: Perceptions of Students. *American Journal of Qualitative Research*, 4(3), 83-91. <https://doi.org/10.29333/ajqr/8559>

Lumpkin, A. (2014). The Role of Organizational Culture on and Career Stages of Faculty. *The Educational Forum*, 78(2), 196-205.

Matsumoto, D. , & Juang, L. (2016). *Culture and psychology*. Nelson Education.

Tübke, A. J. , Gavigan, K. , & Ducatel, P. (2001). *Moncada-Paterno-Castello. Strategic Policy*. EUR: IPTS Technical report Series EUR.

Tylor, Edward. (1871). *Primitive Culture*. Vol 1. New York: J. P. Putnam's Son.

